

Bulletin

parken Sonsbeek – Zypendaal – Gulden Bodem

Vrienden
van
Sonsbeek

Nog geen
parkvriend?
Word lid!

Z O M E R 2 0 2 6 – J A A R G A N G 3 8 – N U M M E R 2

De Vereniging van Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem wil een klankbord zijn voor de bezoekers van de monumentale parken en voor de eigenaar van de parken, de gemeente Arnhem. Het doel van de Vereniging is mee te werken aan de instandhouding en verfraaiing van de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem.

De contributie bedraagt per jaar voor particulieren €17,50 voor verenigingen €35 en voor bedrijven €50.
Bankrekeningnummer: NL30 ABNA 0406 333 505 t.n.v. Vrienden van Sonsbeek.

CANBI: de Vereniging is door de fiscus erkend als Culturele Algemeen Nut Beogende Instelling, waardoor giften die volgens de regels van de Belastingdienst worden gedaan voor fiscale aftrek met de factor 1,25 mogen worden vermenigvuldigd.

Dagelijks bestuur

Voorzitter: Margreet van Gastel (voorzitter@vriendenvansonsbeek.nl)
Secretaris: Frank van den Elshout (secretaris@vriendenvansonsbeek.nl)

Penningmeester/ledenadministratie: Peter van der Linde (penningmeester@vriendenvansonsbeek.nl)

Leden: Sanne Blok, Niels van der Graaff, Lonneke Kranendonk, Pim van Oers, Christine Paris

Adviseur: Jan Floor (beheerder parken gemeente)

Aanmelding nieuwe leden

Scan de QR-code en vul het formulier in op: vriendenvansonsbeek.nl/lid-worden of mail naar: info@vriendenvansonsbeek.nl.

Postadres: Molenplaats Sonsbeek
Zijpendaalseweg 24a
6814 CL Arnhem

Website

vriendenvansonsbeek.nl

Molenplaats

Bij het bezoekerscentrum Molenplaats Sonsbeek valt van alles te leren en ontdekken over het groen in de stad en het belang ervan. Het is een ideaal beginpunt voor een kennismaking met de parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Er is informatie te vinden in de vorm van boekjes, plattegronden en kaarten over de natuur in en om de stad. Vanaf deze locatie worden activiteiten georganiseerd met betrekking tot het landschap en de cultuurhistorie. Ook is er informatie over gezondheid en klimaatbestendigheid.

Zie: natuurcentrumarnhem.nl/locaties/molenplaats-sonsbeek

In dit nummer

Voorpagina: De Lazy King op de zonneweide voor Stadsvilla Sonsbeek kijkt uit over de stad Arnhem. Meer over dit werk op pagina 15. Foto: Rinus Baak.

3 Van de bestuurstafel: Margreet van Gastel over Sonsbeek 2026, het belang van een zorgvuldige voorbereiding en de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor ons prachtige Sonsbeekpark.

4 Molenplaats Sonsbeek: Ontdek deze zomer het park vanuit Molenplaats Sonsbeek, met wandelroutes, excursies en een historische wandeling langs bijzondere plekken in het park.

5 Belvédère: Tweehonderd jaar na de bouw biedt de Belvédère niet alleen een prachtig uitzicht, maar ook verrassende inzichten in landschap, geschiedenis en samenleving.

6 en 7 Symposium: Verslag van het symposium 'Water, Rust en Ruimte' over de geschiedenis, werking en toekomst van het watersysteem in en rond Sonsbeek.

8 en 9 Zomer in Sonsbeek: Een sfeervolle fotocollage van zomerse momenten in het park, vastgelegd door fotograaf Rinus Baak.

10 en 11 Park Gulden Bodem: Ontdek de plannen voor de historische moestuin in Gulden Bodem, met ruimte voor natuur, educatie, spelen en rust.

12, 13, 14 Sonsbeek 2026: Wat betekent 'herinnering als levende daad'? De curatoren van Sonsbeek 2026 lichten het thema en hun visie op de tentoonstelling toe.

15 Lazy King: De liggende koning van Alain Séchas is uitgegroeid tot een geliefd icoon van Park Sonsbeek en een uitnodiging om even stil te staan en niets te doen.

Achterpagina: Vogelkenner Koos Dansen over de witte kwikstaart, een wijdverspreide maar vaak over het hoofd geziene vogel in onze parken.

Aan dit nummer werkten mee:

Koos Dansen, Robin Driessen, Amira Gad, Margreet van Gastel, Christina Li, Veenenbos en Bosch Landschapsarchitecten, Wim Verhoeven.

Van de bestuurstafel

De zomer staat voor de deur, en daarmee ook de Sonsbeektentoonstelling 2026. Deze dertiende editie

bouwt voort op een rijke traditie die teruggaat tot 1949. Eerdere tentoonstellingen hebben blijvende sporen nagelaten, zowel in het park als daarbuiten. Zo herinneren het Rietveldpaviljoen (1955) en de Troffel van Claes Oldenburg (1971) nog altijd aan de geschiedenis van Sonsbeek. Beide zijn tegenwoordig te zien in de beeldentuin van het Kröller-Müller.

De Sonsbeektentoonstellingen zijn van grote culturele waarde en dragen bovendien bij aan de bekendheid van ons mooiste park. Juist daarom is voor deze editie een zorgvuldig voorbereidingstraject doorlopen, met veel aandacht voor de bescherming van het park. Het park mag immers zo min mogelijk blijvende schade oplopen. Dankzij een diepgaand en nauwkeurig proces worden geen verrassingen verwacht. Dat is mooi nieuws!

Daar waar het varkentje voor deze zomertentoonstelling zeer zorgvuldig is gewassen, lijkt dat bij dat andere (aard)varkentje minder vanzelfsprekend. We blijven ons dan ook inspannen om plaatsing te voorkomen. Hoe toepasselijk is het thema van deze Sonsbeek-editie: 'Ik hoef geen tuin, ik deel een park'. Een gedeeld park vraagt om afstemming, zorgvuldige afwegingen en respect voor natuur, erfgoed, kunst en recreatie. Laten we die zorgvuldigheid te allen tijde toepassen...

Wij wensen u een prachtige zomer toe, met volop genieten van onze parken in zomerse pracht en van honderd dagen inspirerende kunst in Sonsbeek.

*Namens het bestuur,
Margreet van Gastel, voorzitter*

3

Landschapstriënnale 2026: water als basis voor het landschap van morgen

Van 9 tot en met 20 september 2026 staat Arnhem in het teken van de Landschapstriënnale 2026. Dit landelijke festival, dat elke drie jaar in een andere regio neerstrijkt, richt zich op de toekomst van het Nederlandse landschap. Het thema van deze editie is 'Op waterbasis'.

Water speelt een steeds grotere rol in de uitdagingen waar Nederland voor staat. Klimaatverandering zorgt voor extremere neerslag, langere perioden van droogte en veranderingen in de waterkwaliteit. Tijdens de Landschapstriënnale onderzoeken ontwerpers,

bestuurders, onderzoekers, kunstenaars en bewoners hoe we ons landschap zo kunnen inrichten dat bodem en water weer leidend worden.

Arnhem vormt het hoofdpodium van het festival. Ook de parken Park Sonsbeek, Park Zypendaal en Park Gulden Bodem liggen in een landschap waarin water al eeuwenlang zichtbaar en bepalend is. Daarmee vormen zij een passend decor voor gesprekken over de toekomst van natuur, erfgoed, recreatie en klimaatadaptatie. Het programma omvat onder meer tentoonstellingen, excursies, lezingen,

debatten en kunstprojecten. De afsluiting van de Landschapstriënnale vindt plaats op 20 september in Park Sonsbeek.

Meer informatie is te vinden op: landschapstriennale.com.

landschapstriënnale

Ontdek Park Sonsbeek te voet

Deze zomer staat Park Sonsbeek helemaal in het teken van de internationale beeldtentoonstelling Sonsbeek 2026. Een wandeling door het park is dan ook de perfecte manier om kunst, natuur en historie met elkaar te verbinden. Molenplaats Sonsbeek vormt daarbij het ideale startpunt.

Vanaf Molenplaats Sonsbeek kun je zelf op pad met een van de verschillende wandelroutes door Park Sonsbeek, Park Zypendaal en Gulden Bodem. Bij de informatiebalie zijn routekaarten verkrijgbaar en de vrijwilligers helpen je graag op weg. Liever wandelen onder begeleiding? De parkgidsen van Natuurcentrum Arnhem laten je het park met andere ogen bekijken en vertellen onderweg over de natuur, het water, de geschiedenis en de bijzondere plekken in het landschap.

Historische wandeling op 13 september

Een bijzondere aanrader is de Historische wandeling door Park Sonsbeek op zondag 13 september. Gids Rik van Dommele neemt deelnemers mee langs monumentale locaties zoals de Apostelenberg, de Historische IJskelder en de Belvédère. Onderweg vertelt hij de verhalen van de mensen die het voormalige landgoed door de eeuwen heen hebben gevormd. De wandeling

duurt anderhalf uur, kost € 3 per persoon en start om 14.00 uur bij Molenplaats Sonsbeek. Inschrijven kan via natuurcentrumarnhem.nl/activiteiten.

*Park Sonsbeek langs de Parkweg.
Foto: Ben Benders/Wikimedia Commons*

Nog meer te doen in Sonsbeek

Ook deze zomer is er vanuit Molenplaats Sonsbeek van alles te beleven. Door de beeldtentoonstelling Sonsbeek 2026 is het activiteitenprogramma iets beperkter dan gebruikelijk, maar er zijn nog volop mogelijkheden om het park te ontdekken.

- **Elke eerste woensdag van de maand:** Gezond Natuur Wandelen
- **Elke dinsdagmiddag:** Workshop bloemen maken
- **Elke zondag:** Belvédèretoren open (13.30-16.00 uur)
- **Elke zondag:** Historische IJskelder open (14.00-16.00 uur)
- **13 september:** Historische wandeling door Park Sonsbeek

Kijk voor het actuele programma op molenplaatssonsbeek.nl.

Tweehonderd jaar uitzichten én inzichten

De Belvédère is twee eeuwen jong en staat nog altijd trots en gezond bovenop de Ruyterenberg. Redacteur Edwin Verdurmen schreef in opdracht van Natuurcentrum Arnhem een klein boekje over de jarige uitkijktoren en vatte het samen voor dit Bulletin.

Wie de Belvédère in Park Sonsbeek beklimt, merkt al snel dat je een mooi uitzicht niet cadeau krijgt. Deze toren uit 1826 vraagt iets van je, maar je krijgt er veel voor terug. Al tweehonderd jaar nodigt hij bezoekers uit om afstand te nemen, omhoog te stijgen en het landschap in een groter verband te zien. Misschien is dat wel zijn belangrijkste functie.

Toren op hoogste punt

De Belvédère werd rond 1826 gebouwd als onderdeel van het romantische landgoed Sonsbeek. Baron Van Heeckeren van Enghuizen liet de toren bouwen op de Ruyterenberg, het hoogste punt van het park, zodat hij over zijn landgoed kon uitkijken. De naam zegt alles: Belvédère

betekent letterlijk 'mooi uitzicht'. Maar wie boven staat, ontdekt dat er meer te zien is dan alleen een fraai panorama.

Klaslokaal met uitzicht

Vanaf de toren ontvouwt zich een landschap vol verhalen. De Rijn vertelt over een rivier die het landschap van de Betuwe heeft vormgegeven. De stuwwallen herinneren aan de enorme gletsjers die tweehonderdduizend jaar geleden door het landschap schoven. De stuwen bij Driel laten zien hoe wij het water in ons kikkerlandje managen. De John Frostbrug roept de geschiedenis van de Slag om Arnhem op. En de windmolens langs de Pleyroute vertellen het hedendaagse verhaal van de energietransitie.

Met andere woorden: de Belvédère is eigenlijk een klaslokaal. Alleen dan met een fantastisch uitzicht.

Uitzicht wordt inzicht

Juist daarom is de Belvédère meer dan een monument. Boven op de toren ervaren we iets wat tegenwoordig zeldzaam is. Perspectief. Even afstand nemen. Boven de drukte uitstijgen. Zien hoe een landschap, een stad en een samenleving met elkaar door de geschiedenis heen verbonden zijn. En misschien ervaren we dan dat de naam Belvédère niet alleen verwijst naar een mooi uitzicht... maar ook naar waardevolle inzichten.

Het boekje De Belvédère is te verkrijgen bij bezoekerscentrum Molenplaats Sonsbeek.

*Tekst: Edwin Verdurmen
Foto: Wim Verhoeven*

Symposium Vrienden van Sonsbeek: *Water, Rust en Ruimte*

Op 28 mei kwamen leden, studenten en andere geïnteresseerden bijeen in het Nederlands Watermuseum voor het tweejaarlijkse symposium van de Vrienden van Sonsbeek. Het thema deze editie was **Water, Rust en Ruimte**. Na een welkomstwoord van Frank van den Elshout volgden lezingen van bijzonder hoogleraar Gelders Erfgoed Elyze Storms-Smeets en fysisch geograaf Dan Assendorp. Daartussen verzorgde Fien Snelting een muzikaal intermezzo.

Het verhaal van water en ondergrond

Dan Assendorp nam de zaal mee in de geologische geschiedenis van het Jansbeekdal. Het landschap van Sonsbeek is geen toevaligheid – het is het resultaat van honderdduizenden jaren erosie, ijs en water. Voorlopers van de Rijn zetten zand en grind af, de voorlaatste ijstijd duwde dat materiaal omhoog tot de Veluwe stuwwallen, en smeltwater vormde de afzettingen die nog altijd bepalen hoe water door het gebied beweegt.

Een landschap gevormd door ijs en water

Opvallend is het asymmetrische dal van de Jansbeek: de westzijde helt geleidelijk, de oostkant is steil. Dat heeft alles te maken met periglaciale processen tijdens de laatste ijstijd, waarbij ontthoofde bodems langzaam naar beneden schoven.

Elyze Storms-Smeets, bijzonder hoogleraar Gelders Erfgoed

Assendorp liet ook zien hoe mensen inhaakten op de natuurlijke structuur: waar grondwater vanzelf opwelde, groeven ze sprengen om extra water voor molens en industrie te winnen.

Landschap in harmonie met water

Hij sloot af met het onderscheid tussen 'gehechte' en 'onthechte' landschappen. Sprengen, watermolens en landgoederen zijn ingrepen

Grote sprengkop in Park Zypendaal.

Fysisch geograaf Dan Assendorp

die aansluiten bij wat er al was – ze versterken de kwaliteiten van het landschap in plaats van ze te negeren. Zo is de Sint Jansbeek niet alleen een recreatief park, maar een geologisch, hydrologisch en cultuurhistorisch archief.

Leren van historische watermolenlandschappen

Elyze Storms-Smeets liet in haar lezing zien hoe historische watermolenlandschappen in Gelderland waardevolle lessen bieden voor actuele vraagstukken rond klimaatadaptatie, waterbeheer en leefkwaliteit. Het landschap is in de afgelopen eeuw vooral ingericht op een snelle afvoer van water, waardoor veel gebieden kwetsbaar

zijn geworden voor zowel droogte als wateroverlast. Historische beekdalen laten juist zien hoe water kan worden vastgehouden en geborgen.

Meer dan alleen een watermolen

Storms benadrukte dat een watermolen niet los kan worden gezien van zijn omgeving. Rond een molen bevonden zich sprengen, beken, molenvijvers, stuwen, werkplaatsen en eigendommen. Ook de mensen die er woonden en werkten maakten deel uit van het systeem. Daarom spreekt zij liever van 'watermolenlandschappen' dan van afzonderlijke molens. Zelfs wanneer een molen verdwenen is, blijven de landschappelijke structuren vaak zichtbaar.

De Sint Jansbeek als levend watersysteem

Het gebied rond de Sint Jansbeek vormt hiervan een bijzonder voorbeeld. Hier komen natuurlijke kwelbronnen en gegraven sprengen samen. De naam Zypendaal verwijst naar het grondwater dat uit de stuwwal naar buiten sijpelt. Door de eeuwen heen werden bronnen aangepast en verdiept om meer water beschikbaar te maken voor molens en industrie. De Sint Jansbeek voedde verschillende watermolens waarvan de meeste inmiddels verdwenen zijn, maar veel historische structuren zijn

nog herkenbaar in het landschap. De Witte Watermolen vormt daarvan een zichtbaar restant. Ook de watervallen in Sonsbeek blijven nauw verbonden met oude molensystemen en hoogteverschillen in het terrein.

De verborgen functie van de vijvers

Bijzonder interessant is het onderzoek naar de vijvers van Sonsbeek en Zypendaal. Vijvers die lang werden beschouwd als romantische elementen uit de negentiende-eeuwse landschapsarchitectuur blijken oorspronkelijk onderdeel te zijn geweest van een technisch watersysteem. Zij dienden als molenvijvers waarin water werd verzameld om voldoende kracht te genereren voor de watermolens. Het huidige parklandschap blijkt daarmee sterk verbonden met vroegere watertechniek.

Erfgoed als inspiratie voor de toekomst

Storms concludeerde dat historische kennis niet bedoeld is om het verleden letterlijk te reconstrueren, maar om beter te begrijpen hoe landschappen functioneren. Samenwerking tussen erfgoedzorg, hydrologie, ecologie en landschapsarchitectuur kan helpen om beekdalen als dat van de Sint Jansbeek toekomstbestendig in te richten.

Tekst: Edwin Verdurmen

De Grote Waterval is al ruim 200 jaar niet weg te denken uit Sonsbeek, maar op deze plek stond vanaf 1281 de Gelderse Molen. Deze werd in 1821 gesloopt voor de aanleg van de waterval.

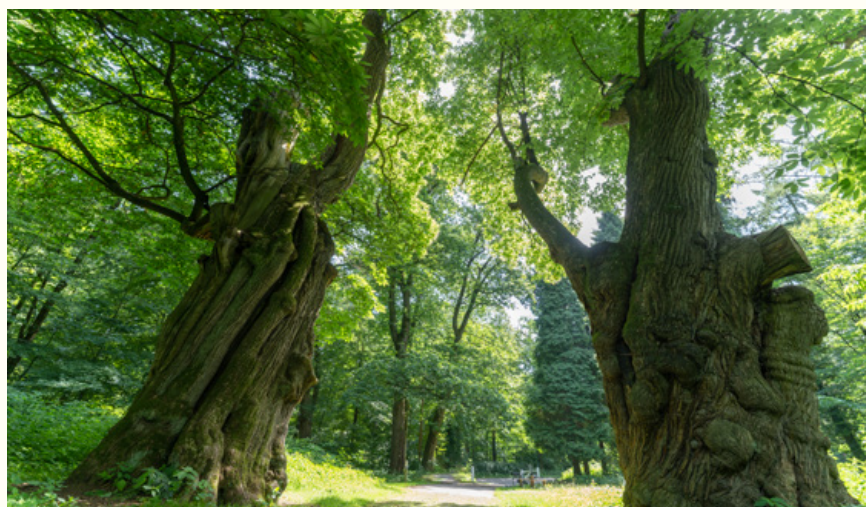

Zomer in Sonsbeek

*Park Sonsbeek is een groene oase waar het op warme dagen aangenaam koel blijft. Tussen bomen, water en weides genieten bezoekers van rust, samenzijn en de zomer in de stad.
Foto's: Rinus Baak*

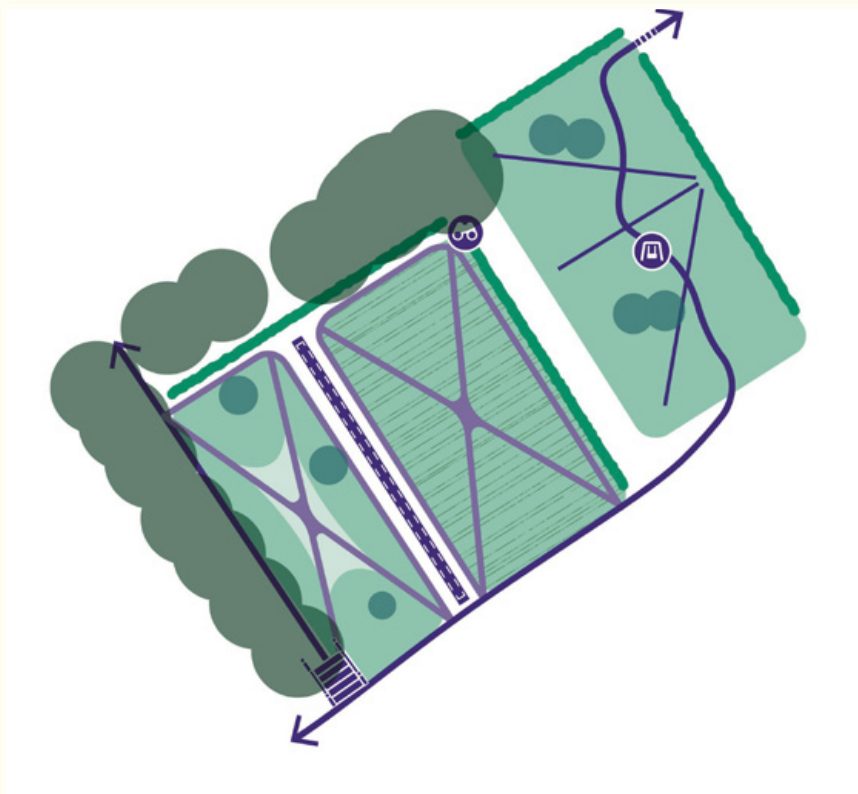
Historische moestuin krijgt nieuw leven

De Parkenvisie Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem uit 2024 wordt de komende jaren stap voor stap uitgevoerd. Dit jaar rondom Molenplaats Sonsbeek en het Nederlandse Watermuseum. Volgend jaar in Park Gulden Bodem. Via een ontwerpproces waarbij bewoners meedenken, is een nieuwe invulling verkend. In dit artikel zoomen we in op de historische moestuin, een vergeten plek in Gulden Bodem waar is onderzocht hoe natuur, geschiedenis en recreatie elkaar opnieuw kunnen versterken. Een eerste schetsontwerp laat zien hoe dat eruit kan komen te zien.

Park Gulden Bodem ligt in de luwte van Sonsbeek en Zypendaal, maar heeft een rijke geschiedenis. In 1757 kocht Hendrik Willem Brantsen het gebied als "overpark" van landgoed Zypendaal. Later liet de familie Brantsen het terrein herontwerpen in de Engelse landschapsstijl door tuinarchitect Petzold, die het park vormgaf met lange zichtlijnen, open weiden en zorgvuldig geplaatste boomgroepen. Veel van dit oorspronkelijke ontwerp is nog herkenbaar in het park. De voormalige moestuin maakte deel uit van een boerderijcomplex direct achter de huidige parkeerplaats langs de Zijpendaalseweg. De tuin bestond uit drie terrassen en werd omzoomd door een beukenhaag die inmiddels tot een imposante bomenrij is uitgegroeid. Na de overname van het landgoed door de gemeente Arnhem in 1958 werden de moestuin en bijbehorende druivenkas opgeruimd en ingeplant met Douglassparren. De boerderij zelf werd in 1966 gesloopt. Vandaag de dag zijn nog enkele historische

Schetsmatig bovenaanzicht van de historische moestuin en omgeving.

Schematische schets van de moestuin met de drie verschillende functies op de terrassen.

overblijfselen zichtbaar: een stenen trap, een deels in het talud verborgen muur, en de terrassen met hun hoogteverschillen.

Het ontwerpproces

De afgelopen periode is er een schetsontwerp voor Park Gulden Bodem tot stand gekomen via een breed participatief proces. Uit informele gesprekken met buurtbewoners, een digitale enquête onder circa 200 omwonenden en twee bewonersbijeenkomsten bleek dat bewoners vooral de natuur, rust en het ongerepte karakter van het park hoog waarden. Voor de voormalige moestuin was er enthousiasme voor een educatieve invulling en het zichtbaar maken van de historie, bij voorkeur via een wandelroute langs de randen. Grote structuren zoals torens of een doolhof werden als ongewenst beschouwd. Tijdens de inloopbijeenkomst werd door middel van stemming een voorkeur uitgesproken: rust (44%), educatie (36%) en spelen (20%).

Terrassen om te spelen, kweken en rusten

Het schetsontwerp werkt met drie terrassen die elk een eigen functie krijgen, in een gefaseerde aanpak.

Speeltuín

Het onderste terras wordt ingericht als speeltuin. Een slingerend half-verhard pad verbindt verschillende speelelementen. Lange houten zitelementen – op poten zodat ze lijken te zweven – verwijzen naar de geometrische patronen van de oorspronkelijke moestuin. Op het talud tussen het eerste en tweede terras

Schematisch weergave van de historische zichtlijnen die herstelt worden.

komt een eenvoudig uitzichtpunt met hekwerk, vanwaar je over het terras en richting Zypendaal kunt kijken.

Kweken

Het tweede terras krijgt een functie als kwekerij, waar de gemeente inheems plantmateriaal opkweekt uit zaden verzameld binnen Arnhem. Dit sluit aan bij de historische moestuinfunctie en draagt bij aan biodiversiteit in de hele stad.

Rust

Het derde terras wordt ingericht als rusttuin met zitplekken en weelderige beplanting, gevormd door geometrische paden die refereren aan de historische tuinstructuur.

Dwars door alle terrassen worden de historische elementen hersteld: de

stenen trap wordt opgeknapt, de oude muur wordt weer zichtbaar gemaakt en de karakteristieke doorgeschoten beukenhaag blijft behouden. Nieuwe hagen markeren de terrasranden.

De gekozen materialen sluiten aan bij de andere parken: halfverharde paden met een warme, gelige kleur, inheemse beplanting en robuust houten meubilair.

Het schetsontwerp voor de moestuin, de parkeerplaats langs de Zypendaalseweg én de centrale open plek bij het voormalig Jachthuis wordt nu verder uitgewerkt naar een concreter ontwerp, inclusief een kostenraming. De uitvoering staat gepland voor het voorjaar van 2027.

A photograph of three women standing on a paved path in a park. The woman on the left is wearing a black turtleneck and black trousers, with her arms crossed. The woman in the middle is wearing a green and yellow patterned jacket over a dark turtleneck and grey trousers. The woman on the right is wearing a black long-sleeved top with a colorful abstract pattern and a long black skirt. They are standing in front of a grassy area with trees and a brick wall in the background.

Curatoren Sonsbeek 2026: “Herinnering is nooit vast”

In 2026 staat elk Bulletin in het teken van Sonsbeek 2026, de grote internationale kunsttentoonstelling die dit jaar weer in Arnhem plaatsvindt. In het vorige nummer spraken we met Orlando Maaïke Gouwenberg, directeur van Sonsbeek Kunstprojecten. Deze keer zijn de curatoren van deze editie aan het woord: Amira Gad en Christina Li.

De curatoren van Sonsbeek 2026 met van links naar rechts Amira Gad, Christina Li en assistent-curator Berber Meindertsma. Foto: Marieke Wijntjes.

Het getekende campagnebeeld is een illustratie van Moriz Oberberger.

Het thema van deze editie is 'herinnering als levende daad'. Wat betekent dat, en waarom hebben jullie dit gekozen?

Wij zien herinnering niet als iets wat vaststaat, maar als iets wat voortdurend in beweging is. Wat we ons herinneren, wat we vergeten, wat we doorgeven aan anderen – dat wordt steeds opnieuw gevormd. Zeker in tijden van conflict en crisis is dat urgent. Sonsbeek is vlak na de Tweede Wereldoorlog ontstaan, in een tijd van wederopbouw en bezinning. Die geschiedenis voel je nog steeds in Arnhem: in de gebouwen, in het landschap, in hoe mensen over de stad praten. De tentoonstelling gaat in op die gelaagdheid en verbindt de tijd van wederopbouw, waarin een

optimistische mentaliteit geldt, met de huidige wereldwijde conflicten en de daarbij horende negativiteit. Vergeten en herinneren sluiten elkaar niet uit. Ze horen bij elkaar, en maken zowel verlies als nieuw begin mogelijk. Daarnaast willen we laten zien dat herinnering niet voor iedereen gelijk is. Wie iets mag herinneren, en hoe, hangt samen met sociaaleconomische macht, met je plek in de wereld en met toegang tot informatie. De vraag is niet hoe we het verleden weergeven, maar hoe we ermee leven.

Wat hebben jullie de kunstenaars meegegeven?

We hebben achttien kunstenaars en collectieven uitgenodigd om vanuit het thema 'herinnering als levende

daad' in gesprek te gaan met Arnhem. De stad is daarbij niet alleen een locatie, maar ook een gesprekspartner: de geschiedenis zit hier diep in het landschap verankerd. De kunstenaars werken op verschillende manieren: sommigen onderzoeken hoe en waarom we dingen herinneren of juist vergeten, anderen kijken naar de betekenis van openbare symbolen of naar manieren om veerkracht te tonen. Twaalf van de werken zijn speciaal voor deze editie gemaakt – als locatie specifieke installaties, sculpturen of performances.

De werken staan op specifieke plekken in het park en de stad.

Hoe zijn die locaties bepaald?

We zijn met elke kunstenaar op locatiebezoek gegaan. Samen hebben we gekeken welke plek het beste past bij het werk, zowel qua sfeer en context als qua de route die bezoekers door de tentoonstelling afleggen. De tentoonstelling strekt zich uit van Park Sonsbeek tot ver in de stad. We werken daarvoor samen met instellingen als Museum Arnhem, POST, Rozet, Museum Bronbeek, Omstand, Focus Filmtheater en Plaatsmaken.

De slogan van deze editie is 'Ik hoef geen tuin, ik deel een park'. Wat willen jullie daarmee zeggen?

De slogan gaat over hoe kunst kan deelnemen aan een gedeelde ruimte

De titel 'Ik hoef geen tuin, ik deel een park' is ontleend aan een slogan van het Arnhemse collectief Loesje. De typografie van dit campagnebeeld is van Maureen Mooren, Jacob Hoving en Cengiz Mengüç.

zonder haar op te eisen. Het park is van iedereen. Dat klinkt simpel, maar het heeft grote gevolgen voor hoe we met de ruimte omgaan. Kunst in een park plaatsen betekent niet dat je het park kunt opeisen. De kunst is er te gast, net als de bezoekers. Het park is al bewoond – door mensen, dieren, bomen, ecosystemen met hun eigen geschiedenis. Dat vraagt om een bescheiden aanpak. We hebben ook

te maken met strengere regels rond de bescherming van bomen en wilde dieren, en dat vinden we eigenlijk heel logisch. Het gaat erom dat we het park niet bezitten of controleren, maar met elkaar delen.

Op de website sonsbeek.org is alle informatie te vinden.

Tekst: Edwin Verdurmen

De Lazy King: de liggende koning van Sonsbeek

Wie in Park Sonsbeek richting de Stadsvilla wandelt, kan hem bijna niet missen: een witte, liggende figuur met een kroon op zijn kop. The Lazy King van de Franse kunstenaar Alain Séchas ligt er al jaren bij alsof hij nergens haast mee heeft. Sinds de Sonsbeek-tentoonstelling van 2008 is hij uitgegroeid tot een vaste favoriet in het park én een van de meest gefotografeerde plekken van Arnhem. Maar zelf lijkt hij zich weinig aan te trekken van zijn koninklijke status.

Wie beter kijkt, ziet dat de Lazy King meer is dan een grappig wit beeld. De figuur is bewust dubbelzinnig: ergens tussen kat, stripheld en koning in. Geen heldhaftig monument, maar juist een ontspannen tegenbeeld. Alain Séchas ontwierp hem voor Sonsbeek 2008: Grandeur als een tegenreactie op een wereld die steeds sneller en productiever werd, midden in de economische crisis van 2008. Met de Lazy King zette Séchas daar iets tegenover: de gedachte dat rust en nietsdoen óók waarde hebben. Zijn inspiratie vond hij in 'Het recht op luiheid', een pamflet uit 1880 van Paul Lafargue, waarin juist wordt betoogd dat niet alles om werken en produceren hoeft te draaien. De liggende koning is daarmee niet alleen een opvallend kunstwerk, maar ook een subtiele uitnodiging om het af en toe wat rustiger aan te doen. Of, zoals hij

zelf lijkt te zeggen: blijf gerust nog even liggen.

Een koning op de juiste plek

Dat de Lazy King juist hier ligt, is geen toeval. Séchas koos die locatie bewust. Het grasveld bij de Stadsvilla was al lang vóór 2008 een geliefde plek voor Arnhemmers om te zonnen, te picknicken of gewoon even voor zich uit te kijken. De liggende koning doet precies hetzelfde en sluit naadloos aan bij wat er op deze onofficiële chill-zone al jaren gebeurt. Juist daardoor lijkt het alsof hij er altijd al thuishoorde. Een kunstwerk dat de plek niet verandert, maar zichtbaar maakt wat Park Sonsbeek al zo lang bijzonder maakt.

Van tijdelijk werk naar stadsicoon

Wat begon als een tijdelijk kunstwerk voor Sonsbeek 2008, groeide al snel

uit tot een van de meest geliefde beelden van Arnhem. Toen het in 2012 door vandalisme zwaar werd beschadigd, was de verontwaardiging groot. De gemeente liet daarom door Alain Séchas een nieuw exemplaar maken. Sinds 2013 ligt er een robuustere, 'hufterproof' versie op dezelfde plek. Dat de Lazy King mocht blijven, is bijzonder. Veel kunstwerken van de internationale Sonsbeek-tentoonstellingen verdwijnen na afloop weer, maar deze ontspannen koning bleef. Inmiddels is hij uitgegroeid tot een van de iconen van Park Sonsbeek. Misschien juist omdat hij nergens toe oproept, behalve tot iets wat we soms vergeten: af en toe gewoon even niets doen.

Tekst: Lonneke Kranendonk

Foto: Rinus Baak

De witte kwikstaart, een vrolijke cultuurvolger

Ons nationale vogelonderzoeksinstituut Sovon meldt dat de witte kwikstaart in maar liefst 97% van de Nederlandse atlas-blokken van vijf bij vijf kilometer broedt. Daarmee is het de vogelsoort met de hoogste broedpresentie van Nederland. Dit zegt iets over het aanpassings-vermogen van de soort aan een grote ver-scheidenheid aan biotopen, maar ook over de ruime aanwezigheid van zijn favoriete kleinschalige agrarische cultuurlandschap.

Meer weten over de soort? Struin dan door de rijke informatie over de witte kwik in de digitale vogelgids van **vogel-bescherming.nl**, zoals over zijn binding met het platteland, boerenerven en de melkveehouderij. Tijdens de 22 jaar dat ik op Zypendaal werkte en onze parken te voet en op de fiets doorkruiste, leerde ik

de witte kwikstaart ook daar kennen als een algemene verschijning.

Van lente tot herfst kwam ik hem gere-geld tegen, dartel staartwippend op insectenjacht, in weilanden, op gazons en langs waterkanten. Als 'gewone soort' meldde ik ze niet op waarne-ming.nl en ik vermoed dat wel meer in vogels geïnteresseerden dit niet doen. Want uit Sonsbeek en omgeving zijn in totaal slechts 126 witte kwikstaarten gemeld, terwijl zijn beekbegeleidende neef of nicht de grote gele kwikstaart 654 maal gesignaleerd werd. Kennelijk maakt het feit dat deze kwik landelijk veel zeldzamer is, hem wel heel span-nend en noemenswaardig.

Tekst en foto: Koos Dansen

Colofon

Het Bulletin VvS is een uitgave van de Vrienden van Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Het Bulletin verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegestuurd aan de leden van de Vereniging Vrienden van Sonsbeek.

ISSN 1567-1054

Oplage 650 stuks

Redactie:

Rinus Baak, Niels van der Graaff,
Lonneke Kranendonk,
Edwin Verdurmen.
bulletin@vriendenvansonsbeek.nl

Vormgeving:

Coco Bookmedia

Druk:

Wilco BV

Eerder verschenen nummers vindt u op de website:
vriendenvansonsbeek.nl/bulletin

Vrienden van Sonsbeek

Reden retourzending:

Plaats:

Postcode:

Straat:

Naam:

Het correcte adres is:

Zypendaalseweg 24a, 6814 CL Arnhem.

Mogelijk is de adressering niet juist. Wilt u in dat geval zo vriendelijk zijn om hieronder de juiste gegevens in te vullen en het blad 'retour afzender' of deze strook in een enveloppe terug te sturen naar: Vrienden van Sonsbeek.

Retour afzender/adreswijziging

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas